

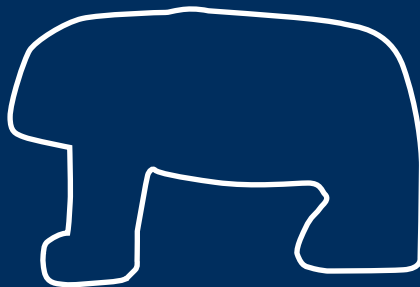

Uniwersytet
Wrocławski

Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii
Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego

ŚLĄSKI KWARTALNIK HISTORYCZNY SOBÓTKA

ROCZNIK LXXVII (2022)
NR 3

U N I W E R S Y T E T W R O C Ł A W S K I
W R O C Ł A W S K I E T O W A R Z Y S T W O M I Ł O Ś N I K Ó W H I S T O R I I
O D D Z I A Ł P O L S K I E G O T O W A R Z Y S T W A H I S T O R Y C Z N E G O

ŚLĄSKI
KWARTALNIK HISTORYCZNY
SOBÓTKA

ROCZNIK LXXVII (2022) NR 3

REDAKCJA / Editorial Board

Tomasz Przerwa (Wrocław, Redaktor naczelny / Editor-in-chief)
Robert Kołodziej (Wrocław, Zastępca redaktora naczelnego / Deputy Editor)
Wojciech Kucharski (Wrocław, Zastępca redaktora naczelnego / Deputy Editor)
Miron Urbaniak (Wrocław, Redaktor tematyczny / Section Editor)
Marek L. Wójcik (Wrocław, Sekretarz / Secretary)

KOMITET NAUKOWY / Scientific Committee

Joachim Bahlcke (Universität Stuttgart)
Marie Bláhová (Univerzita Karlova, Praha)
Tomasz Jurek (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk)
Ryszard Kaczmarek (Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Padraic Kenney (Indiana University, Bloomington)
Teresa Kulak (Uniwersytet Wrocławski)
Martin Pelc (Slezská univerzita v Opavě)

ADRES REDAKCJI / Editorial Office

ul. Szewska 49, 50-139 Wrocław, Polska / Poland

<http://sobotka.uni.wroc.pl>

e-mail: sobotka@uwr.edu.pl

Prace publikowane w „Sobótce” są recenzowane /
ŠKH „Sobótka” is a peer reviewed journal

Wydanie czasopisma zostało sfinansowane przez Instytut Historyczny
Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego

Właściciel praw autorskich: Uniwersytet Wrocławski

Czasopismo opublikowane na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-bez utworów zależnych 4.0 (CC BY-ND 4.0).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.pl>

Tłumaczenie na język angielski i korekta językowa /
English translation and proofreading: Marek Misiak

Opracowanie redakcyjne / Editorial development: Redakcja

Korekta / Proofreading: Zofia Smyk

Skład / Typesetting: Aleksandra Kumaszką, eBooki.com.pl

Wersją pierwotną czasopisma jest wydanie papierowe /
The hard copy edition is the reference version for this journal

e-ISSN 2658-2082 | PL ISSN 0037-7511

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych
Instytut Historyczny

<http://wnhip.uni.wroc.pl/Instytut-Historyczny>

SŁOWO WSTĘPNE OD REDAKTORÓW WYDANIA

180 lat temu pierwszy, publicznie dostępny pociąg pokonał trasę z Wrocławia do Oławy, co zwykle uznaje się za początek transportu kolejowego na ziemiach polskich. Uroczysty przejazd zorganizowano 22 V 1842 r., a skład ciągnięty przez lokomotywę *Silesia* pokonał odległość 26 km w 42 minuty. Śladem Towarzystwo Kolei Górnośląskiej (Oberschlesische Eisenbahngesellschaft) poszły liczne spółki, następnie zaś władze krajowe. W 1845 r. uruchomiono pierwszy odcinek Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej, która łączyła Królestwo Polskie z Galicją. Kolejne lata i dekady przyniosły boom inwestycyjny, który objął sąsiednie regiony, całą Europę i pozostałe kontynenty. Kolej stawała się nośnikiem postępu, warunkiem dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego, fundamentem polityki państwa. Na przełomie XIX i XX w. praktycznie zdominowała ona transport lądowy, po czym zaczęła stopniowo ustępować pola motoryzacji. Do dziś zalicza się do infrastruktury strategicznej, a o jej randze świadczy m.in. decyzja Unii Europejskiej o ustanowieniu roku 2021 „Europejskim Rokiem Kolei”. Na tej podstawie mogłoby się wydawać, że historia transportu kolejowego (i jego wpływu na pozostałe dziedziny życia) była i jest przedmiotem szerokich, interdyscyplinarnych badań. W kręgu nauki anglosaskiej czy niemieckiej tematyka kolejowa stanowi przedmiot pogłębionej refleksji, ale na gruncie polskim długo nie budziła poważniejszego zainteresowania historyków¹. Ostatnie lata przyniosły wprawdzie pewną zmianę i szereg ważnych opracowań, część problemów nadal jednak czeka na gruntowne przedstawienie. Wypadałoby zresztą poszerzyć perspektywę, uwzględnić różne elementy kolejowej rzeczywistości. Stąd autorzy studiów prezentowanych w niniejszym zeszycie „Sobótki” przybliżają różnorodne wątki i warstwy dziejów kolei na Śląsku, w Polsce i na świecie. Prezentują różne spojrzenia i doświadczenia, dając świadectwo możliwości w zakresie badań nad historią kolei.

Mateusz Nowikiewicz pisze o chińskim ruchu na rzecz odzyskania kontroli nad szlakami kolejowymi (z rąk europejskich), co może budzić skojarzenia z tendencjami do ograniczenia wpływów obcych kapitałów (i pracowników) w kolejnictwie na ziemiach polskich. Jacek Jędrzyak udowadnia na przykładzie Pomorza,

¹ O niedostatkach polskiej historiografii dziejów kolei zob. m.in.: Dawid Keller, *Historiografia dziejów Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej i Kolei Górnośląskiej. Stan badań, potrzeby badawcze*, „Zeszyty Chorzowskie”, 18 (2018), s. 29–41.

że dla czynników wojskowych kolej stanowiła istotne udogodnienie i zarazem zagrożenie, dlatego stanowiła przedmiot analiz i dyskusji, zwłaszcza w obliczu zmian granic państwowych po 1918 r. Grzegorz Piotrowski zachęca do spojrzenia na stację kolejową i podróż pociągiem okiem mieszkańców peryferyjnych okolic, których Wielka Wojna przynosi w nowy wymiar „nowoczesności”. Wykorzystuje do tego powieść Józefa Wittlina pt. *Sól ziemi* i inne świadectwa kultury. Piotr Uwiłaja opisuje transporty z materiałem wojennym zakupionym przez Wojskową Misję Zakupów w Paryżu, które pozwoliły zaopatrzyć polskie wojsko w sprzęt konieczny do obrony odrodzonej państwowości. Ten obszerny tekst rekonstruuje organizację tych przewozów, wskazując na związane z tym trudności oraz pewną wspólnotę doświadczeń europejskich krajów po zakończeniu I wojny światowej. Zbigniew Bereszyński zwrócił uwagę na funkcjonowanie dyrekcji kolei w Opolu, powstałej po 1922 r. dla pozostałej w Niemczech części Górnego Śląska, której „alter ego” była polska dyrekcja katowicka. Na przykładzie niedokończonej inwestycji w Górach Izerskich Tomasz Przerwa pokazał potrzeby, nadzieje i slogany towarzyszące projektom kolejowym. Paweł Jakuboszczak zwrócił uwagę na specyfikę Bogatyńskiej Kolei Dojazdowej, której kształt i funkcjonowanie po 1945 r. były wypadkową zmian granic, rozwoju górnictwa węgla brunatnego i modernizacji transportu. Z kolei Dawid Keller identyfikuje porozumienia graniczne zawierane przez Polską Rzeczpospolitą Ludową z sąsiednimi państwami oraz przedstawia zasady codziennego funkcjonowania ruchu granicznego w południowo-wschodniej Polsce, gdzie Polskie Koleje Państwowe korzystały m.in. z tranzytu przez terytorium ZSRR, a polskie dążenia do wzmocnienia eksportu węgla znalazły umiarkowane wsparcie strony czechosłowackiej.

Dawid Keller, Tomasz Przerwa

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne od redaktorów wydania	5
---	---

ARTYKUŁY I STUDIA MATERIAŁOWE

Mateusz Nowikiewicz, „Niemile przebudzenie” – Wielka Brytania wobec chińskiego ruchu na rzecz odzyskania praw do kolei (1905–1911).....	7
Piotr Uwijała, Kolejowe transporty wojskowe z materiałem wojennym pozyskanym przez Polską Wojskową Misję Zakupów w Paryżu w latach 1919–1920.....	35
Jacek Jędrysiak, W obliczu nowych granic – ślad dyskusji nad operacyjną użytecznością niemieckiej sieci kolejowej na Pomorzu w latach 1926–1928	73
Zbigniew Bereszyński, Działalność Dyrekcji Kolei Rzeszy w Opolu w świetle materiałów zachowanych w Archiwum Państwowym w Opolu. Przyczynek do historii Górnego Śląska po podziale regionu między Polskę i Niemcy w 1922 r.	107
Paweł Jakuboszczak, Powstanie i funkcjonowanie Bogatyńskiej Kolei Dojazdowej w konsekwencji zmiany granic po II wojnie światowej.	133
Dawid Keller, Polskie kolejowe porozumienia graniczne w okresie PRL na wybranych przykładach	161
Grzegorz Piotrowski, Stacja kolejowa jako miejsce graniczne na drodze do nowoczesności. <i>Sól ziemi. Powieść o cierpliwym piechurze Józefa Wittlina</i>	185
Tomasz Przerwa, Niedokończona Kolej Izerska (<i>Isergebirgsbahn</i>) i granica potrzeb.....	201

KRONIKA NAUKOWA

Agnieszka Tybur, Sprawozdanie z konferencji „A jednak kolej! IV – Kolej wobec granicy. Kolej jako miejsce graniczne”, Chorzów, 16–17 XI 2021 r.	233
--	-----

ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE

Dawid Keller, Weronika Dragan, <i>Kształtowanie układów urbanistycznych i przestrzennych dawnych granicznych ośrodków kolejowych w Polsce</i> , Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2021, ss. 322 + aneks kartograficzny	239
Bartosz Kruk, Dawid Błaszczyk, Tomasz Czechowicz, Maciej Janus, Marian Misiak, <i>Kult Jednoski: radykalni pasjonaci najdłużej produkowanego pociągu na świecie</i> , Wrocław: Threedotstyp, 2021, ss. 522, ill.	245
Wojciech Mrozowicz, Najnowsze wydawnictwa z zakresu historii Śląska	249

ŚLĄSKI KWARTALNIK HISTORYCZNY SOBÓTKA

Informacja o kwartalniku

Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka” wydawany jest we Wrocławiu od 1946 r., początkowo jako półrocznik i rocznik pod tytułem „Sobótka”, a od roku 1957 jako kwartalnik pod obecnym tytułem. Należy do najstarszych w Polsce regionalnych czasopism naukowych o profilu historycznym, pozostając ważnym elementem polskiej humanistyki. Uchodzi za jeden z najważniejszych periodyków śląskoznawczych, ale jego łamy pozostają otwarte również na materiały o innym zakresie tematycznym. Służy prezentacji wyników badań nad dziejami Europy Środkowo-Wschodniej – ze szczególnym uwzględnieniem Śląska, sąsiednich regionów i krajów, zarazem refleksji nt. dziejów regionalnych. Przez wiele lat pismo znajdowało się w gestii Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii (Polskiego Towarzystwa Historycznego), obecnie ukazuje się pod auspicjami Uniwersytetu Wrocławskiego. Dodatkowe informacje o czasopiśmie znajdują się na stronie: <http://sobotka.uni.wroc.pl>, na której można znaleźć jego bieżące i archiwalne numery.

Na łamach „Śląskiego Kwartalnika Historycznego Sobótka” publikowane są materiały (rozprawy, artykuły, miscellanea źródłowe, recenzje, polemiki i inne) w językach polskim, czeskim oraz kongresowych. Materiały należy nadsyłać drogą elektroniczną na adres redakcji: skh.sobotka@uwr.edu.pl. Składane teksty należy przygotowywać według instrukcji znajdującej się na stronie: <http://sobotka.uni.wroc.pl>. Nadsyłane teksty są recenzowane przez dwie osoby wskazane przez Redakcję i na tej podstawie kwalifikowane do druku. Procedura recenzowania jest opisana na wyżej wymienionej stronie internetowej. Redakcja zastrzega sobie prawo do proponowania zmian lub skrótów w tekstach.

e-ISSN 2658-2082

PL ISSN 0037-7511